

การศึกษาเปรียบเทียบมนุษย์ในทัศนะพุทธปรัชญากับปรัชญาasangkhya
A Comparative Study of man Viewpoint Theravāda Buddhist
And Sāṅkhya Philosophical

โสธยา ไทยอัฐวิถี

Soraya Thiautwithee

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครราชสีมา

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Nakhonratchasima Campus

Email: Philosophymcunm@gmail.com

วันที่รับบทความ (Received) : 19 กันยายน 2564

วันที่แก้ไขบทความ (Revised) : 26 ธันวาคม 2564

วันที่ตอบรับบทความ (Accepted) : 27 ธันวาคม 2564

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ (1) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท (2) เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องมนุษย์ในปรัชญาasangkhya และ (3) เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องมนุษย์ในพุทธปรัชญากับปรัชญาasangkhya การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการศึกษา พบว่า แนวคิดเรื่องมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่ามนุษย์คือชั้น 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขารและวิญญาณ เมื่อย่อมลงมนุษย์คือกายและจิต พุทธปรัชญาเถรวาทมีทัศนะว่าชีวิตจะต้องตกอยู่ในทุกข์เพราะธรรมชาติของมนุษย์ตกอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ ความทุกข์เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นจริงแก่มนุษย์ ความทุกข์มี 2 ประเภท คือ ความทุกข์ทางกาย ความทุกข์ที่เกิดขึ้นจากทางจิต สาเหตุสำคัญของความทุกข์คือความอยาก ดังนั้น พุทธปรัชญาเถรวาทจึงถือว่าการบรรลุนิพพานเป็นเป้าหมายสูงสุดของมนุษย์ เพราะมันทำให้ทุกข์ทั้งสองประเภทสิ้นไป แนวคิดเรื่องมนุษย์ในปรัชญาasangkhyaถือว่าสรรพสิ่งเป็นการอิงอาศัยกันและกันของสิ่งที่เป็นอันติมสัจจะ 2 ประเภท คือ ปुरुषะและประภฤติ มนุษย์ มีองค์ประกอบ 2 อย่าง คือ ปुरुषะและประภฤติ ที่เป็นต้นเหตุ ให้เกิดการวิวัฒนาการของสิ่งต่างๆ รวมทั้งความทุกข์ด้วย หากมนุษย์สามารถรู้ถึงการแยกกันของปुरुषะและประภฤติอย่างสิ้นเชิงแล้วจะเป็นผู้ที่ถึงซึ่งความหลุดพ้น เมื่อถึงที่สุดของการตาย ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก วิญญาณจะกลับเป็นวิญญาณบริสุทธิ์ที่เป็นอมตะ เป้าหมายของมนุษย์ในปรัชญาasangkhya คือ การบรรลุโมกษะ คือต้องแยกปुरुषะออกจากประภฤติได้โดยเด็ดขาด ในการเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องมนุษย์ระหว่างพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาasangkhya งานวิจัยนี้พบว่า ประเด็นที่เหมือนกันคือแนวคิดทั้ง 2 มีทัศนะตรงกันว่า มนุษย์ประกอบด้วยสองส่วนที่เรียกว่า กายและจิต กายและจิตมีความสัมพันธ์กันทำให้เกิดชีวิต นอกจากนี้ยังพบอีกว่า หากมนุษย์ยังไม่สามารถบรรลุเป้าหมายของชีวิตได้มนุษย์ก็จะต้องเวียนว่ายตายเกิดอีก การที่จะบรรลุเป้าหมายของชีวิตได้จะต้องเข้าใจกายและจิตโดยมองว่ากายและจิตเป็นสิ่งที่อิงอาศัยกันไม่ใช่สิ่งเดียวกัน ประเด็นที่แตกต่างกันคือ พุทธปรัชญาเถรวาทมีทัศนะมองเรื่องจิตเป็นอนัตตาแต่ปรัชญาasangkhya มองจิตเป็นสภาวะที่เที่ยงแท้เป็นอัตตาเที่ยงแท้มีสภาวะเป็นนิรันดร์ นอกจากนี้ พุทธปรัชญาเถรวาทได้กล่าวว่าร่ายกายที่ประกอบในร่างกายของมนุษย์มี 4 ประเภท คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ส่วนปรัชญาasangkhya มองว่าในร่างกายมนุษย์มีธาตุหยาบ 5 ประเภท คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม และอากาศ งานวิจัยนี้สามารถกล่าวได้

อย่างมีเหตุผลว่า การศึกษาเปรียบเทียบนี้ทำให้เห็นว่าทั้งสองสำนักคิดล้วนพยายามทำความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์ การหลุดพ้นและหนทางที่จะหลุด

คำสำคัญ: เปรียบเทียบ, มนุษย์, พุทธปรัชญา, ปรัชญาสาขชยะ

Abstract

This thesis has three objectives 1) to study the concept of man in Theravada Buddhist philosophy, 2) to study the concept of man in Sāṅkhya philosophy, and 3) to compare the concept of man in Theravada Buddhist philosophy and Sāṅkhya philosophy. This is a documentary research.

In the research, it was clearly found that the concept of man in Theravada Buddhist philosophy is of the view that man is the five aggregates of existence comprising of corporeality, feeling, perception, mental formations and consciousness. In short, man by nature is of body and mind. According to Theravada Buddhist philosophy, life is undergoing endless suffering because man's life is controlled by the natural law; the suffering is the real nature man is supposed to get either the bodily or the mental suffering which is caused by attachment. In Theravada Buddhist philosophy, Nibbāna is highly regarded as the ultimate goal of life because it puts an end to the mentioned kinds of suffering. As regards the concept of man in Sāṅkhya philosophy, it is of the view that all things are conditioned by two ultimate things, *Puruṣa* and *Prākṛiti*. Viewed from both of them, man by nature consists of both *Puruṣa* and *Prākṛiti*. It says that the all things including suffering are evolutionalized by *Puruṣa* and *Prākṛiti*. Once man comes to realize the separation of both, such realization would land him in the complete free from bondages, man will not be reborn after his/her death, that is, his/her becomes absolutely purified. The goal of Sāṅkhya philosophy is to gain liberation through the complete separation of *Puruṣa* and *Prākṛiti*. In the comparison of the concept of man between Theravada Buddhist philosophy and Sāṅkhya philosophy, this research was considerably found that the similar point is that both share the same concept that man by nature consists of two components, body and mind; both are somehow related resulting in having life. Apart from that, it was also found that if man cannot achieve the Summum Bonum of life, then he/she will be reborn endlessly. To be able to obtain the ultimate goal, man needs to have the proper understanding of body and mind through the realization on its mutual condition. With respect to the differences, on the one hand, Theravada Buddhist philosophy holds that the concept of mind is the non-substantial self, on the other hand, the mind is viewed as the substantial self by Sāṅkhya philosophy, and such mind becomes eternal. Moreover, Theravada Buddhist philosophy holds that in the man's body there are four kinds of hard element, earth, water, fire and wind which are quite different from Sāṅkhya philosophy whose view is of five kinds, earth, water, fire, wind and ether. From the research, it argued that the comparison of both schools of thought take a

great pains in understanding the nature of man, liberation and its path leading to the ultimate goal.

Keywords: Comparative, man, Theravāda Buddhist Philosophy, Sāṅkhya Philosophy

1. บทนำ

ปรัชญาอินเดียแบ่งออกเป็น 2 สายคือ สายอัสติกะยอมรับความถูกต้องและความศักดิ์สิทธิ์ของคัมภีร์พระเวท และสายนาสติกะไม่ยอมรับในความศักดิ์สิทธิ์ของพระเวท ปรัชญาทั้ง 2 สายนี้ต่างก็มีทรรศนะเกี่ยวกับกฎของความเป็นเหตุเป็นผล รวมทั้งการดิ้นรน การเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏ และการบรรลु หรือการหลุดพ้นของมนุษย์ ปรัชญาอินเดีย สายอัสติกะทุกระบบต่างก็ยอมรับความเป็นเหตุเป็นผลที่ต้องขึ้นอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าซึ่งเป็นผู้ควบคุมการทำงานของกฎนี้ ส่วนสายนาสติกะ ยอมรับกฎความเป็นเหตุเป็นผลโดยไม่มีพระผู้เป็นเจ้า เข้ามาเกี่ยวข้องในการควบคุมกฎถือว่าเป็นกฎธรรมชาติที่เป็นไปด้วยตัวเองอย่างอิสระในการศึกษาเรื่องมนุษย์จะเป็นการศึกษาถึงองค์ประกอบ และการวิวัฒนาการ การศึกษาทุกๆ ไปในทรรศนะของนักปรัชญานั้น เป็นการศึกษาที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง เช่น การศึกษาเรื่องของธรรมชาติและเรื่องที่อยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งมีการสืบค้นถึงกฎที่เป็นพื้นฐานรองรับความเป็นจริง รวมทั้งศึกษากระบวนการจำแนกข้อบ่งชี้ต่างๆ ของสรรพสิ่งในเอกภพ ซึ่งเรื่องมนุษย์นี้เป็นสิ่งที่ประจักษ์อยู่ในปัจจุบัน เป็นข้อสงสัยใคร่ศึกษาว่ามาจากไหน ประกอบด้วยอะไร ดำรงอยู่ได้อย่างไร มีเป้าหมายอย่างไรและจะมีจุดสิ้นสุดอย่างไร ปัญหาและคำถามเหล่านี้ เป็นเรื่องที่น่าสนใจเป็นอย่าง เพื่อตอบปัญหาเหล่านี้ จากทฤษฎีของนักปรัชญาแต่ละสำนักนั้น ที่ให้ความเห็นเกี่ยวข้องกับการวิวัฒนาการของมนุษย์จนถึงปัจจุบันยังไม่มีสำนักปรัชญาใดที่ยืนยันข้อสรุปได้เป็นที่เด่นชัด ซึ่งแต่ละยุคสมัยแต่ละลัทธิ ล้วนมีข้อคิดเห็น และการให้เหตุผลที่แตกต่างกันออกไป ด้วยอาจเป็นเพราะภาษาที่ใช้กาลเวลา และการสืบทอดแนวคิด แม้ว่าในปัจจุบันความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์จะมีการพิสูจน์

พุทธปรัชญาเถรวาทได้มีแนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์โดยเห็นว่ามนุษย์ เป็นอินทรีย์พลวัต หมายถึง ร่างกายที่มีความเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะดิ้นรนแสวงหาสิ่งต่างๆ มาตอบสนอง ต่อความต้องการหรือความอยากต่างๆ ที่ไม่มีที่สิ้นสุด ตัณหาหรือความอยากนี้เอง ทำให้คนต้องดิ้นรน พยายามทำทุกอย่างให้ได้มาตามแรงปรารถนานั้น มนุษย์ประกอบได้ด้วยชั้นห้า ได้แก่ 1. รูป (Body) คือ ร่างกาย หรือส่วนที่จับต้องได้ เห็นได้ หรือจะเรียกว่า เป็นส่วนของเนื้อหนัง 2. เวทนา (Feelings หรือ Sensation) คือ ความรู้สึกเป็นทุกข์ เป็นสุข รวมเรียกว่าอารมณ์ 3. สัญญา (Remembering) คือ ความจำ 4. สังขาร (Thought หรือ Idea) คือ ความคิด 5. วิญญาณ (Sensory consciousness) คือ ความรู้ตัว หรือการรับรู้ชั้นห้านี้ อาจย่อลงเป็นส่วนประกอบของมนุษย์ว่าประกอบด้วย 2 ส่วน คือ (1) กาย หมายถึง รูปกาย และ (2) นาม หมายถึง จิต นอกจากนั้นแล้วชั้นห้านี้ทำให้มนุษย์เกิดปัญหาเกิดขึ้นอันเป็นอกุศลมูลที่ติดตามตัวเองอยู่เสมอ คือ ความโลภ โกรธ หลง โดยธรรมชาติมนุษย์มีธรรมชาติอีกประการคือ จะแสวงหาความสุขให้กับตนเอง และต้องการหลีกเลี่ยงความทุกข์ เช่น 1. ความสุขเกิดจากความต้องการทางร่างกาย 2. ความสุขเกิดจากการสนองความต้องการทางจิตใจ 3. ความสุขเกิดจากการสนองความต้องการทางปัญญา 4. ความสุขเกิดจากการหมดความต้องการ หรือหมดตัณหา อันได้แก่ วิมุตติ วิสุทธิ นิพพาน วิราคะ

ปรัชญาasanghye เป็นสำนักปรัชญาตะวันออกที่มีความเก่าแก่มากอีกสำนักหนึ่ง ที่มีแนวคิดเรื่องกำเนิดของมนุษย์และจักรวาล และได้ให้ทรรศนะเกี่ยวกับการวิวัฒนาการจนเกิดเป็นสรรพสิ่งในเอกภพ สรรพสิ่งในเอกภพ ไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิต หรือ ไม่มีชีวิตล้วนเกิดมาจากความแท้จริง หรือ สัจภาวะ 2 อย่าง คือ (1) ปुरुષะ เป็นความแท้จริงทางด้านวิญญาณ ปรัชญาasanghye ถือว่าเป็นอันติมะสัจจะ เป็นสิ่งที่มีอยู่เอง ไม่มีใครสร้าง

ไม่เกิดมาจากอะไร เป็นอมตะ ไม่มีการสูญสลายไปไหนและ ไม่มีสิ่งใดเกิดออกมาจากตัวปุรุชะ และ (2) ประภคติ เป็นสิ่งที่เป็นอันติมะสัจจะคู่กับปุรุชะ เป็นสิ่งจริงแท้ด้านวัตถุ ไม่มีการสูญสลาย มีอยู่เอง ไม่มีใครสร้าง สรรพสิ่งในเอกภพด้านวัตถุล้วนแต่เกิดมาจากประภคติ โดยในตัวองประภคตินั้นมีส่วนประกอบ 3 ประการ มีปรากฏอยู่ที่โคลงที่ 12 ของสงฆขยการิกา เรียกว่า คุณะ คือ สัตวะ รชัส และตมัส ทั้งคุณะและประภคติเป็นสิ่งที่ไม่มีเบื้องต้นเท่าๆ กัน และมีการวิวัฒนาการตามขั้นตอน ทั้งสองอย่างนี้เป็นมูลเหตุของสรรพสิ่งด้านวัตถุ ปรัชญาสงฆขยะได้ให้ทรรศนะว่าการวิวัฒนาการนั้นเกิดมาจากความสัมพันธ์กันของประภคติและปุรุชะ โดยการวิวัฒนาการนั้นเป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์ของปุรุชะเพื่อความเพลิตเพลิน และเพื่อความหลุดพ้นสิ่งแรกที่เกิดขึ้นจากการสัมพันธ์กัน คือ มหัตหรือพุทธิ หมายถึง สติปัญญา หรือแสงสว่าง อหังการ คือรู้สึทว่าเป็นตัวตน ความถือตน มนัส คืออวัยวะที่ช่วยในการรับรู้ ญาเนนทรีย 5 คือ อวัยวะสำหรับรับรู้ ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย กรรมนทรีย 5 คือ อวัยวะในการกระทำ ได้แก่ ปาก มือ เท้า อวัยวะขับถ่าย อวัยวะสืบพันธุ์ และต้นมาตระ 5 คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม อากาศ เป็นธาตุหยาบ สิ่งเหล่านี้ คือ สิ่งที่มีการวิวัฒนาการออกมาจากประภคติ หลังจากมีความสัมพันธ์กันทางแรงสะท้อน (Reflection) กับปุรุชะทรรศนะเกี่ยวกับเรื่ององมนุษย์ที่ทางปรัชญาสงฆขยะได้กล่าวไว้ ในโคลงที่ 39 ของสงฆขยการิกา ว่ามนุษย์ที่เกิดขึ้นนี้ มีส่วนประกอบองปุรุชะ และ ประภคติ ที่มีการวิวัฒนาการออกมาเป็น มหัต อหังการและอื่นๆ ก่อตัวกันขึ้นในครรรค์ โดยมีกระบวนการ 3 อย่างด้วยกันจึงจะทำให้มีการเกิด และวิวัฒนาการได้ คือ (1) เพศหญิงมีการตกไข่ (2) มีการอยู่ร่วมกันแบบสามีภรรยาและ (3) มีร่างกายละเอียด (Subtle body) ที่เป็นลักษณะเฉพาะของ มหัต ย้ายมาอยู่ (Transmigration) ร่วมด้วยในครรรค์ หลังจากมีการรวมตัวกันองธาตุหยาบ หรือต้นมาตระ ที่มีการติดตัวมาจากบิดาและมารดา ทารกในครรรค์ จะถูกเลี้ยงดูผ่านการกิน การดื่มองมารดา และมีการวิวัฒนาการเติบโตตามลำดับ

ดังนั้น ผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าเปรียบเทียบมนุษย์ในทัศนะพุทธปรัชญากับปรัชญาสงฆขยะ เพื่อหาความเหมือนและความแตกต่างในเชิงปรัชญา เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท
- 2.2 เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องมนุษย์ในปรัชญาสงฆขยะ
- 2.3 เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องมนุษย์ในพุทธปรัชญากับปรัชญาสงฆขยะ

3. ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ซึ่งมีขอบเขตในการวิจัยดังต่อไปนี้

3.1 ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาแนวคิดเรื่องมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทกับปรัชญาสงฆขยะ และเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องมนุษย์องปรัชญาทั้งสอง

3.2 ขอบเขตด้านเอกสาร ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสาร ประกอบด้วย เอกสารชั้นปฐมภูมิคือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 เอกสารชั้นทุติยภูมิคือ อรรถกถาฎีกา อนุฎีกา รวมทั้งตำราเอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ซึ่งมีลำดับและขั้นตอนในการดำเนินวิจัยดังต่อไปนี้

4.1 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539

4.2 ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources) มีอรรถกถาตลอดทั้งเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในเรื่องนี้

4.3 วิเคราะห์ แนวคิดเรื่องมนุษย์ในพุทธปรัชญากับปรัชญาสาขายะ เหมือนกันและแตกต่างกันหรือไม่ และหาข้อสรุป

4.4 เรียบเรียง และสรุปผลการวิจัยพร้อมเสนอแนะ

4.5 เสนอผลการวิจัย

5. ประโยชน์ที่ได้รับ

5.1 ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

5.2 ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องมนุษย์ในปรัชญาสาขายะ

5.3 ทำให้ทราบแนวคิดเรื่องมนุษย์ในพุทธปรัชญากับปรัชญาสาขายะเหมือนกันและแตกต่างกันอย่างไร

5.4 ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับแนวคิดเรื่องมนุษย์ในพุทธปรัชญากับปรัชญาสาขายะ

6. คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

6.1 ปรัชญาสาขายะ หมายถึง ปรัชญาที่มุ่งแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องเกี่ยวกับสภาพโพโดยการจำแนกวัตถุแห่งการรับรู้ออกเป็นจำนวนต่างๆ มากมายถึง 25 ชนิด ฤๅษีกปิละเป็นผู้ก่อตั้งปรัชญาสาขายะ

6.2 พุทธปรัชญาเถรวาท หมายถึง อิทธิพลแนวคิดคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ฝ่ายตั้งเดิมในการสังคายนาครั้งที่ 1 ยอมรับเป็นต้นมา ซึ่งเป็นฝ่ายยึดคำสอนเดิม

6.3 แนวคิดเรื่องมนุษย์ หมายถึง แนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์ตั้งแต่กำเนิดและการวิวัฒนาการของมนุษย์ องค์ประกอบของมนุษย์ หลักการปฏิบัติเพื่อความหลุดพ้น สาเหตุแห่งความทุกข์และการดิ้นรนในสังสารวัฏของมนุษย์ เป้าหมายของมนุษย์เท่านั้น

7. บทสรุป

7.1 แนวคิดเรื่องมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาท

มนุษย์มีอยู่ 2 อย่างคือ กาย และ จิต หรือเรียกว่า ชั้นที่ 5 ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ กายและจิตต่างอิงอาศัยซึ่งกันและกัน แต่ให้ความสำคัญเรื่องของจิตมากกว่ากาย ซึ่งจิตที่มีอิทธิพลต่อการกระทำของมนุษย์ แต่พอสรุปได้ว่า สรรพสิ่งต่างๆ ล้วนตกอยู่ภายใต้กฎแห่งไตรลักษณ์ หรือ สามัญญลักษณะ การเสื่อมสลายของมนุษย์ตามที่อธิบายไว้ในคัมภีร์ว่าเป็นเพราะการกระทำของมนุษย์เอง การกระทำที่เป็นไปด้วยกิเลสตัณหาพาไปสู่ความเสื่อมสลาย พุทธปรัชญาเถรวาท สามารถกล่าวโดยย่อว่า สรรพสิ่งมีการเกิดขึ้น มีการรวมตัวกัน มีการเปลี่ยนแปลง มีการถูกทำลาย มีการสลายตัววนเวียนกันไป หลักการนี้มีลักษณะเป็นสังขนิยม คือ เป็นหลักการของความจริง ที่แสดงให้เห็นว่าสรรพสิ่งมีความเป็นมาที่สามารถรับรู้ได้จากประสบการณ์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ตามหลักทฤษฎีที่ชี้ให้เห็นสภาวะที่

แท้จริงของสรรพสิ่ง ซึ่งต่างมีการอิงอาศัยซึ่งกันและกันเกิดขึ้นไปตามกระแส และหลักการที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้เกิด สิ่งนี้จึงเกิด เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ” สรรพสิ่งล้วนไม่มีแก่นแท้หรือสาระใดๆ สรรพสิ่ง ล้วนแต่เป็นเพียงกระบวนการที่ดำเนินไปตามหลักการของธรรมชาติ ซึ่งเป็นหลักการที่ปรากฏในพุทธปรัชญา เถรวาทว่าเป็นหลังธรรมสูงสุด คือ อนิจจัง หมายถึง ความเป็นสภาวะที่ไม่คงเดิม ทุกขัง หมายถึง สภาวะที่ทน ได้ยาก อนัตตา หมายถึง สภาวะที่หาความเป็นแก่นแท้ไม่ได้ ทรศนะเรื่องมนุษย์ พุทธปรัชญาเถรวาทไม่ได้มี อรรถาธิบายปฐมกำเนิดของมนุษย์ แต่เป็นการอธิบายเพียงระยะหนึ่งที่มีการเกิดขึ้น หลังจากที่ถูกทำลายไป แล้วและมีการเริ่มวิวัฒนาการขึ้นมาใหม่จากการจุติของอภัสสรพรหมมาอุบัติในจักรวาลนี้ มีการวิวัฒนาการทาง กายภาพและจิตใจที่หยาบขึ้นจนเกิดมีเพศชาย เพศหญิงปรากฏ มีการเสพกาม ก่อให้เกิดการวิวัฒนาการใน ครรภ์ตามลำดับ ซึ่งตามหลักการของพุทธปรัชญาเถรวาทในคัมภีร์อัคคัญญสูตร ได้กล่าวถึงการกำเนิดมนุษย์ คล้ายกับจะกล่าวว่ามีมนุษย์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก่อน เป็นจุดศูนย์กลางของสัตว์ดิรัจฉาน ส่วนพืชเกิดขึ้นภายหลัง ซึ่ง ความจริงแล้วพุทธปรัชญาเถรวาทได้ให้ความสำคัญในเรื่องของมนุษย์ และมีจุดหมายที่สำคัญอยู่ด้วย คือการ พ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด คือ นิพพาน

7.2 แนวคิดเรื่องมนุษย์ในปรัชญาสาขชยะ

มนุษย์ ที่เป็นธาตุแท้ มี 2 อย่าง คือ ปुरुषะและ ประภฤติ ทั้งสองอย่างนี้เป็นมูลการณ์ของสรรพสิ่ง ด้วย ประภฤติเป็นมูลการณ์ของสรรพสิ่งด้านวัตถุ ปुरुषะเป็นมูลการณ์ทางด้านจิตวิญญาณ ซึ่งกระบวนการ วิวัฒนาการที่เกิดขึ้นเป็นการคลี่คลายของสิ่งที่เป็นเหตุตามลำดับ การเสื่อมสลายของมนุษย์ได้กล่าวว่า การเสื่อมสลายเกิดจากคุณะทั้ง 3 ของประภฤติที่ประกอบอยู่ในมนุษย์ที่มีปฏิกริยาต่อกันตามสัดส่วนที่แปรผัน ซึ่งเกิดจากการที่มนุษย์มีการสะสมอารมณ์ และการกระทำต่างๆ และเมื่อเกิดความสมดุล ของคุณะแล้วจะไม่มี การสร้างสิ่งใหม่ สภาวะที่เกิดขึ้นจะกลับไปหาแหล่งเดิม คือ ประภฤติ และ ปुरुषะทรศนะเรื่องจักรวาลใน ปรัชญาสาขชยะ ได้มีกล่าวไว้เพียงเล็กน้อยว่าในขณะที่จักรวาลยังไม่มีการสร้างขึ้น มีกายละเอียดโคจรอยู่ใน จักรวาล ปราปรณาความโสมนัส จึงสร้างสิ่งต่างๆ ในจักรวาล ด้วยการคลี่คลาย และวิวัฒนาการจากธาตุ ละเอียดที่มีอยู่ จากกายละเอียด ที่ประกอบด้วยพุทธิ อหังการ ตันมาตระ ญาเนนทริย์ กรรเมนทริย์ มนัส หรือ เรียกว่า ลิงคะ ที่มีแพร่กระจายในทั้งสามโลก คือ พระเจ้า มนุษย์ และต่ำกว่ามนุษย์ กายละเอียดนี้มี ส่วนประกอบของคุณะทั้ง 3 เมื่อมีความปราปรณาแล้วสิ่งต่างๆ ก็ปรากฏขึ้นออกมาจากการผสมกันของคุณะทั้ง สาม จนเป็นสิ่งต่างๆ ในจักรวาลนี้ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ลิงคะ คือเครื่องมือทั้ง 18 ในการสร้างจักรวาล กล่าว โดยสรุปว่าจักรวาลเป็นผลมาจากความปราปรณาของลิงคะ การเสื่อมสลายของจักรวาลมีการอธิบายไม่ชัดเจน มากนักกล่าวแต่เพียงว่าการเสื่อมสลายเป็นผลมาจากความเปลี่ยนแปลงของคุณะในประภฤติ อาจเป็นเพราะให้ ความสำคัญเรื่องของมนุษย์มากกว่า อีกประการหนึ่งคือ ปुरुषะได้รับสิ่งที่ปราปรณา และได้รับการปลดปล่อย โดยที่ปुरुषะมีความรู้ในการแบ่งแยกระหว่างตัวเองกับ ประภฤติ ที่ประกอบด้วยคุณะ 3 อย่างชัดเจนก็จะหยุด การวิวัฒนาการไปเป็นสิ่งต่างๆ หรือเรียกอีกอย่างว่าสภาวะ สมดุล เมื่อปुरुषะที่สัมพันธ์กับประภฤติได้บรรลุผล แล้ว สิ่งต่างๆ ที่คลี่คลายออกมาจากแหล่งกำเนิดจะมีความเสื่อมสลายกลับไป คือ ปुरुषะเป็นปुरुषะ สิ่งต่างๆ กลับไปสู่ประภฤติตามขบวนการเสื่อมสลาย

7.3 เปรียบเทียบแนวคิดเรื่องมนุษย์ในพุทธปรัชญากับปรัชญาสาขชยะ

ทรศนะเรื่องมนุษย์ มีองค์ประกอบหลัก 2 ประเภทเช่นกัน พุทธปรัชญาเถรวาท มีกายกับจิต ปรัชญา สาขชยะ มี ปुरुषะและประภฤติ ทั้งสองนี้มีการอิงอาศัยกันในการวิวัฒนาการของมนุษย์ทั้งทางกายภาพ และจิต ภาพ มีการเวียนว่ายตายเกิดเหมือนกัน มีผลของการกระทำที่คล้ายกัน คือทำดีส่งผลดี ทำไม่ดีส่งผลไม่ดี เช่นกัน แต่ที่สุดแล้วมนุษย์ในพุทธปรัชญาเถรวาทถ้ามีปฏิบัติให้เกิด ปัญญารู้แจ้งในสัจธรรมแล้ว จะเข้าถึงซึ่ง ความหลุดพ้นที่เป็นสภาพอนัตตา ไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด เป็นสภาวะที่ดับสูญ คือ นิพพาน แต่ปรัชญาสาข

ขณะเมื่อมีการปฏิบัติให้ถึงซึ่งความหลุดพ้นแล้วสภาวะของวิญญานจะกลับไปสู่ปุรุชะไม่มีการเวียนว่ายตายเกิด เช่นกัน แต่จะเป็นสภาพที่ไม่ดับสูญ เป็นปุรุชะบริสุทธิ์ ที่เป็นสภาวะนิรันดรพรรณะเรื่องจักรวาลของทั้งสองสำนัก ก็มีองค์ประกอบ 2 เช่นเดียวกันกับองค์ประกอบของมนุษย์ มีการวิวัฒนาการอย่างค่อยเป็นค่อยไป เพราะจากหลักฐานการอธิบาย ในการเกิดขึ้นของจักรวาลนั้นเป็นผลมาจากการที่มีดวงวิญญานที่เป็นต้นกำเนิดของมนุษย์ มีความปรารถนาในสิ่งที่ต้องการ เมื่อความปรารถนาแล้ว สิ่งต่างๆ ในจักรวาลเหมือนจะปรากฏขึ้นเองตามความปรารถนาของมนุษย์เพื่อตอบสนองความต้องการ ดังนั้นพรรณะเรื่องจักรวาลของสองสำนักจึงดูเหมือนว่าเป็นนิยายที่อธิบายถึงการเกิดขึ้นแบบ หาหลักฐานไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดของทั้งสองสำนักนี้มีความคล้ายคลึงกันประเด็นที่ต่างกัน คือ พุทธปรัชญาเถรวาทเน้นหลักคำสอนให้เห็นความเป็นอนัตตา ไม่เป็นอมตะนิรันดรของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ปรัชญาasangขะเน้นหลักคำสอนที่ชี้ให้เห็นความเป็นอนัตตา คือ ความอมตะนิรันดร และทั้งสองสำนักมีหลักการอธิบายที่แตกต่างกันออกไป ตามความเข้าใจของแต่ละฝ่าย อาจเป็นเพราะการสืบทอดที่ยาวนาน และตำราต่างๆ ที่หายไปจึงทำให้หลักการอธิบายในรายละเอียดไม่ครบถ้วน

พรรณะเรื่องมนุษย์ ที่มีความต่างกันก็คือ พุทธปรัชญาเถรวาท ได้กล่าวว่าธาตุหยาบที่ประกอบในร่างกายของมนุษย์มี 4 ประเภท คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม ส่วนปรัชญาasangขะ กล่าวว่าธาตุหยาบที่ประกอบในร่างกายมนุษย์มี 5 ประเภท คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม และอากาศพรรณะเรื่องจักรวาล แทบไม่มีความแตกต่างกันเลย เพราะต่างฝ่ายต่างให้ความสำคัญเรื่องของมนุษย์มากกว่า มีความต่างกันแต่เพียงพุทธปรัชญาเถรวาทมีการอธิบายที่ละเอียด กว้างขวางมากกว่า อาจเป็นเพราะตำราที่มีการอธิบายของสำนักปรัชญาasangขะมีการสูญหายไป และมีนักปรัชญาของasangขะรุ่นหลังได้มีการแต่งขึ้นมาใหม่โดยเน้นหลักการของความหลุดพ้นมากกว่า รายละเอียดของเรื่องจักรวาลจึงทำให้ไม่ทราบถึงความแตกต่างอย่างเด่นชัดมากนัก

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(1) หนังสือภาษาไทย

ประยงค์ แสนบุราณ. (2547). **ปรัชญาอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์.

วไลพร ภวภูตานนท์ ณ มหาสารคาม. (2527). **จิตวิทยาพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ : เมดาร์ท.

สาโรช บัวศรี. (2556). **จริยธรรมศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภา.

สนธิ์ บางยี่ขัน. (2526). **ปรัชญาไทย**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ภาษาอังกฤษ

Horace Hayman Wilson, M.A.F.R.S.. Translated to English. (1887) **The Sankhya Karika by ĪswaraKrishna**. (Bombay: Printed at the Subodha - Prakash Press.

T.G. Mainkar. (1964). **The Sāṃkhyakārikā of Īśvarakṛṣṇa**. Translated into English and with Notes. (Poona - 2 (India): Oriental Book Agency.